

DNEVNIK JEDNOG ARHEOLOGA

Đovani PETINATO

Utisci velikog poznavaoca mesopotamskog sveta o Bagdadu posle pada diktature Sadama Huseina. Strah, siromaštvo, drukčije odevanje ne podstiču na optimizam. Spasavanje pločica

---

P

OSLE PAUZE OD DVE GODINE

ponovo sam boravio u Bagdadu, od 4. do 30. aprila 2004. Otišao sam u prestonicu antičke Mesopotamije po zvaničnom nalogu Ministarstva inostranih poslova, a na hitan zahtev Đuzepea d'Ašenza, rektora Univerziteta u Rimu "La Sapijenca".

U mom dnevniku o boravku u Iraku prepoznatljiva su dva aspekta: najpre onaj koji neminovno podrazumeva beleženje svega što sam doživeo, budući da sam, i to godinu dana posle pada režima Sadama Huseina, posetio zemlju koja je i inače bila predmet mojih proučavanja čitavog života; potom onaj drugi aspekt, koji je u vezi s mojim iskustvom proučavaoca stare Mesopotamije.

Što se tiče prvog aspekta, kada sam kročio na tle Iraka, doživeo sam prilično razočaranje, kako lično, tako i na društvenom planu: Bagdad je ranije, i pored strogog režima, bio otvoren i prijatan grad za sve posetioce; danas se na svakom koraku oseća prisustvo stranih okupatora, a narod je uplašen i isfrustriran i ne oseća se slobodnim, već potčinjenim vojnim snagama koje ometaju spokojno i normalno odvijanje svakodnevnog života. Kao što su se u prethodnom periodu mogli zapaziti državni špijuni, sada se golim okom vidi strah koji izaziva prisustvo tenkova, blindiranih automobila i helikoptera, podjednako u gradu i izvan njega. Sada su pusti kafići i mesta za izlaske koja su posetioca podsećala na čudesan grad iz Hiljadu i jedne noći, a palate Sadama Huseina postale su sedište vojnih okupatora. Ako se tome doda činjenica da su upravo tokom mog boravka otmice postale izuzetno učestale, a pri tom su otimani upravo Italijani, onda je sasvim razumljivo zašto čovek sa Zapada ne može više Bagdad smatrati gostoljubivim i otvorenim gradom, kakav je bio pre poslednjeg rata.

Još pre otmice Italijana osećala se nekakva opasnost, te su preduzete posebne mere predostrožnosti: iračke straže su danonoćno čuvale nas nekoliko naučnika koji smo stanovali u privatnim iznajmljenim stanovima. Išli smo samo do Arheološkog muzeja, preporučili su nam da ne idemo u grad niti na pijacu, što su nekada bile destinacije svih turista, pa samim tim i nas naučnika. Posle povećanog broja otmica ljudi iz zapad

nih zemalja, brigu o sigurnosti i bezbednosti članova naše misije preuzeli su, uzorno i na način koji je za svaku pohvalu, zvanični predstavnici italijanske ambasade u Bagdadu, njih petnaestak, počev od ambasadora Đanludovika de Martina, te prvog savetnika Fabricija Nikoletija i doktora Karmela Fikace, koga smo proglasili svojim pravim «anđelom čuvarem», do grupe karabinijera koji inače brinu o personalu ambasade, a sada su prihvatili odgovornost da vode brigu i o nama.

Atmosfera je drukčija

Uz sva ograničenja, ne uvek prijatna, čak i neshvatljiva za nekolicinu arheologa iz naše grupe, vreme provedeno u Bagdadu ne možemo smatrati teškim i neprijatnim. Svako od nas ima pravo na vlastito mišljenje, ali realno, što se samih naučnika tiče, sigurno nema razloga ni za kakav prigovor.

Možda će ova poslednja rečenica kod naših čitalaca izazvati izvesno nerazumevanje: šta se stvarno promenilo u ponašanju Iračana otkako su se «oslobodili»? Nisam, naravno, imao priliku da razgovaram sa meštanima, te stoga moji utisci ne mogu biti potpuni. Neka mi bude dopušteno, najpre, da navedem jedno uopšteno zapažanje. Već pri samom dolasku na aerodrom, pasošku kontrolu nisu obavljali irački službenici, nego Amerikanci. Na moje naivno pitanje zbog čega je tako, odgovoreno mi je: »Šta, zar ne pratite događaje u ovoj zemlji u poslednjih godinu dana?« Tada sam shvatio da Bagdad u koji sam stigao nije više onaj grad koji sam poznavao! Na izlasku sa aerodroma ukrcavaju nas u autobus jordanske aviokompanije, koji nas ostavlja na prvom punktu koji kontrolišu tri američka tenka. Tu nas prebacuju u drugi autobus, koji nas konačno odvozi u centar Bagdada, pred hotel «Palestina», gde me u opštem metežu čeka privatni taksi, krš od automobila, sa odanim Košabom za volanom, koji će me zatim odvesti u privatnu kuću, u kojoj ćemo stanovati.

Dok prolazimo kroz grad, pogled mi prelazi preko još vidljivih ruševina iz poslednjeg rata, zgrada koje su u eksplozijama ostale bez prozora. Moji utisci su vrlo neprijatni: kada sam bio u Bagdadu nekoliko meseci posle rata u Zalivu, oduševio sam se koliko su se užurbano odvijali radovi na rekonstrukciji kojom je rukovodila tadašnja vlada, a sada, godinu dana posle ovog rata, u glavnom gradu posledice su i dalje toliko vidljive. Posmatram svet na ulicama i uočavam ono što smo mogli da čujemo posredstvom medija – žene se više ne odevaju kao ranije. U Sadamovo vreme iračke žene nosile su puštenu kosu i odevale se kao žene sa Zapada, a sada su skoro sve zabrađene i u dugim crnim odeždama, kao što nalaže islamski zakon. Postajem svestan da se nešto stvarno izmenilo u ponašanju Iračana. Sličnu pojavu zapažam nešto kasnije i u Muzeju, gde su službenice odevene po islamskom običaju, što ranije nije bio slučaj.

Marama umesto mini suknje ne znači da su se njihova verska osećanja promenila,

izraz dopušten za imenovanje raznih mujezina koji svaka tri sata, danju i noću, recituju sa minareta poruke iz Kurana.

Kad je reč o mujezinima, moram da naglasim da oni ne čitaju samo stihove iz Kurana, nego se ogledaju i na pravim mitinzima na kojima se često stranci pozivaju da napuste zemlju; napominjem – kuća u kojoj smo stanovali nalazila se preko puta šiitskog minareta!

Kod kuće su nas inače sačekali ostali članovi misije i naši odani kućepazitelji koji su nas obasuli toplinom i radosnim osmesima (poslednjih dvadeset godina obično je o nama vodila računa jedna hrišćanska porodica). Razumljivo je da smo bili presrećni kada smo videli da su naši prijatelji živi – oni za čiju smo sudbinu toliko strepeli tokom svih ratnih zbivanja: stariji bračni par Gileana i Mirišm, sada već sedamdesetogodišnjaci i njihova kći Marijana.

Odmah po dolasku šef grupe nas je obavestio da će nas čuvati tri iračka naoružana stražara, koji će voditi računa da nam se niko od eventualnih napadača ne približi. To nas je prilično iznenadilo i upitali smo zbunjeno: "Zar Amerikaci nisu oslobodili Irak? Kako su oslobodioci rešili problem sigurnosti?"

Iako nas je sve ovo najpre uznemirilo, zaključujemo da situacija, bar što se nas tiče, i nije toliko tragična: stražari tokom dana, pošto nemaju šta da rade, ostavljaju oružje na zidicima pored kuće ili čak u krošnjama drveća i postaju iskusni baštovani.

Prvi put sam se stvarno iznenadio kada sam hteo da izađem i odem u obližnji kafić-prodavnicu i kada su se na kapiji odjednom stvorili pomenuti baštovani sa puškama uperenim prema meni. Tada sam shvatio da je situacija doista promenjena; to više nije bio onaj Bagdad koji sam poznao.

Bez obzira na to što sam prihvatio ograničenja koja su mi bila nametnuta, i dalje nisam bio spreman da prihvatim činjenicu da godinu dana posle «oslobođenja» Bagdada vlada haos kojim su me kolege toliko zaplašile. Sami Iranci su se pobrinuli da ubrzo pobedim vlastitu nevericu: dok smo sedeli u bašti i spremali se da počnemo da radimo, dva rafala iz mitraljeza prekinula su tišinu i mi svi poskočismo sa stolica; na nebu se zatim pojaviše dva helikoptera koja su otvorila vatru, a nekoliko trenutaka kasnije i oni su postali meta minobacača. Reagujem preneraženo, a jedan od kolega arheologa me uverava da će se ovakav prizor redovno ponavljati i danju i noću. Uostalom, već prve noći, stojeći u dvorištu, lično sam video svetleće hlice posle kojih je usledila mitraljeska i minobacačka paljba.

«Ovo je demokratija!»

Naredna dva doživljaja pokazuju da su se okolnosti sasvim promenile. U želji da se telefonom javim kolegi sa fakulteta, dižem slušalicu a nema nikakvog signala. Videvši moj upitni pogled, kolege mi kažu da fiksni telefoni još nisu proradili. Samo su ame

rički mobilni telefoni u funkciji. Sledeće iznenađenje doživljam dok radimo na kompjuterima – nestaje struja, a to se događa i danju i noću. U Bagdadu još vlada nestašica električne energije, tako da su ljudi primorani, da ukoliko imaju mogućnosti, koriste generatore.

Nisam bio u prilici da mnogo razgovaram sa meštanima. Gledao sam njihove uplašene poglede. Na putu od kuće do Muzeja posmatrao sam ljude i začudilo me je do koje mere su osiromašili. Na svakom ćošku, pri svakom našem zaustavljanju, nailazili bi u gomili, ljudi i deca, pružajući ruku i tražeći da im se nešto udeli, a to je u Sadamovo vreme bilo strogo zabranjeno. Ne treba misliti da je beda zavladała samo među manje imućnim slojevima i među ljudima skromnijeg socijalnog porekla: činjenica da su Amerikaci ukinuli plate zaposlenima u javnim ustanovama, smatrajući ih krivim što poseduju člansku knjižicu partije *Baat*, kao i grupi od više od dve hiljade univerzitetskih profesora zbog istog krivičnog dela, olakšava nam da sebi objasnimo opšte siromaštvo koje je danas zavladało prestonicom. Time se može opravdati i sve veća rasprostranjenost nelegalne trgovine, kao i sve češće pljačke u onim delovima Bagdada gde žive imućniji slojevi. Otuda se čini umesnim prisustvo privatnih straža koje obezbeđuju bogatije kvartove. A i u Muzeju kolege nam kažu da svakoga dana odlaze kući plašeći se da možda neće zateći svoju decu kada se vrate s posla.

Potpuno sam svestan da ono što sam saopštio o životu u Bagdadu nije nimalo ohrabrujuće. Godinu dana od Bušovog proglašenja primirja i oslobađanja Iraka posetilac sa žaljenjem uočava da je proklamovana demokratija i dalje veoma daleko. Kako Iranci shvataju demokratiju – pojam za koji ne zna nijedna od arapskih zemalja koje poznajem – objasnio mi je taksista Husein, koji nas je, zajedno sa Košabom, svakodnevno vozio u Muzej. Pošto je ušao u pogrešnu kolonu, a ja mu na to skrenuo pažnju, uzvratio mi je rečenicom koja sasvim razoružava: «Ovo je demokratija!»

Kad sam ugledao pločice...

Što se tiče drugog aspekta moga dnevnika, jedino što mogu da kažem jeste da sam bio zadovoljan. Da bi se shvatilo u potpunosti to zadovoljstvo, moram da podsetim na razlog i okolnosti pod kojima se odvijao naš studijski boravak.

Bavim se proučavanjem stare Mesopotamije, a moja uža specijalnost je sumersko-asirsko-vavilonska kultura i spomenici ispisani klinastim pismom. Tim pismom su ispisan na književna, istorijska, jezička i ekonomska svedočanstva, kako, najpre, Sumera, tako potom i Asiraca, a i Vavilonaca, i to u periodu od 3000. godine pre n.e. sve do 100. godine n.e. Ta su svedočanstva pronađena zahvaljujući arheološkim iskopavanjima duž cele Mesopotamije, od juga do severa današnjeg Iraka.

54 | Čitav svet je saznao da je nekoliko dana posle ulaska američke vojske u Bagdad došlo do sramne pljačke Iračkog muzeja, tokom koje se izgubio trag velikom broju arhe-

oloških predmeta koji su se tu nalazili. Mnogim dnevnim listovima dao sam izjavu u kojoj sam izrazio svoju zabrinutost za sudbinu brojnih pločica sa natpisima klinastim pismom iz zbirke Iračkog muzeja.

Zajedničkim radom stručnjaka iz oblasti asirologije i drugih naučnika, posebno onih koji se bave geologijom, pripremili smo projekat da bi se obavilo čitanje, arhiviranje, katalogizacija pločica, njihova konzervacija i restauracija, kao i proučavanje materijala od kog su sačinjene.

Pre nego što sam pošao u Irak, zajedno sa ostalim članovima Katedre, pripremio sam katalog za oko hiljadu spisa Iračkog muzeja u Bagdadu, onih za koje smo, zahvaljujući naučnim radovima, znali da postoje, sa oznakom inventarskog broja, broja iskopavanja, mesta gde je nađena, dimenzijama pločice, sa oznakom epohe i književnog roda kome pripada, sve u svemu, četiri toma koje smo nameravali da pokažemo iračkim vlastima kao ogledni primerak naše naučne metodologije.

Posle obavljenih priprema otpočela je moja poseta Bagdadu, kao i niz susreta sa iračkim kolegama i razgovora o našem projektu. Ukoliko bih se u ovoj prilici zadržavao samo na onoj oblasti za koju sam bio posebno zadužen, dao bih nepotpunu sliku celokupnog zalaganja italijanskih stručnjaka koji, u službi iračkog naroda, pod veoma teškim uslovima i dalje rade u Muzeju u Bagdadu.

Italijanska ekipa naučnika ima više od deset grupa: u njima ima arheologa, epigrafista i restauratora. Želeo bih najpre da kažem nekoliko reči o restauratorima, koji su u Iraku od marta prošle godine, od trenutka kada je Italija poklonila Iraku potpuno opremljenu laboratoriju za restauriranje. Prema odluci Ministarstva kulture, lavovski deo posla pripao je Centralnom institutu za restauriranje, čiji je direktor Alesandro Bjanki, koji je odabrao nekoliko spomenika od neprocenjive vrednosti koje je prevo trebalo restaurirati, da bi se potom vratili u Muzej i ponovo našli među eksponatima. Pomenimo samo one najvažnije, ritualnu posudu i glavu od alabastera dame iz Uruna, predmete od zlata sa Kraljevskog groblja iz Ura, slonovaču iz Nimruda, asirske i statue iz Hatre, potom lavove iz Tel Harmala. Sve ove dragocenosti, prave dragulje Iračkog muzeja, pljačkaši ili nisu odneli ili su u međuvremenu pronađeni i vraćeni.

Tokom svog boravka imao sam prilike da prisustvujem radu italijanskih restauratora, Gracije de Čezare, Masimilijana d'Urso i Enrika Bertacolija. Gracija de Čezare i Masimilijano d'Urso restaurirali su posude iz Urika i statute iz Hatre, a treći restaurator, koji se već vratio u Italiju, pregledao je sve pločice i pripremio dragocene podatke za njihovo restauriranje.

Bio sam u prilici da vidim, posle restauracije, statuu boga Ea, koja zauzima centralno mesto u Asirskoj sali, kao i dve statue kralja Salmanasara III. Zahvaljujući tome, mogu da izjavim da sam zadivljen stručnošću i profesionalnošću naših restauratora.

Što se mene tiče, u Irak sam došao da bih predstavio projekat katalogizacije svih klinastih dokumenata u Iračkom muzeju, ali i da bih stekao uvid u eventualna oštećenja ili nestanak pločica usled pljačke. Mučna je bila tokom ove godine neizvesnost o

sudbini više od dvesta hiljada sumerskih i asiro-vavilonskih natpisa.

Ali, doživeo sam pravo iznenađenje. Posle veoma toplog prijema iračkih kolega, Silvija Kjodi i ja odlazimo u veliki magacin sa pločicama, isti onaj u kojem sam se prvi put našao pre dvadeset godina. Kad sam ugledao pločice na policama ormara, kako stoje onako kako smo ih tada složili, bio sam naprosto zapanjen i dirnut. Na moje pitanje da li su sve na broju, usledio je lakonski, ali ubedljiv odgovor – kradljivci su zaobišli magacin sa pločicama.

Ovaj podatak nikada nije prenela nijedna novinska agencija, uostalom, mnogo upečatljivije deluju snimci opustošenih muzejskih sala i vitrina čije je staklo razbijeno u paraparčad. Iračani su odmah sklonili, kako u trezore banaka, tako i u tajne magacine zlato i slonovaču, a i najdragocenije predmete od metala.

Naš projekat za katalogizaciju usvojen je 28. aprila. Realizaciji smo pristupili zajedno sa još četiri evropska i američka univerziteta koji su se prijavili za isti posao. Italijani su dobili zadatak da rukovode poslom.

Preveli Branka i Radoje Novaković